

Ruimte als derde pedagoog

Margot Meeuwig en Tienke van der Werf

In de Amsterdamse openbare basisschool 'De Kraal' startte de Stichting Pedagogiekontwikkeling voor het jonge kind (SPO) drie jaar geleden een nieuwe peutergroep in het kader van de ontwikkeling van een alternatief project voor- en vroegschoolse educatie. Geïnspireerd door de uitgangspunten van Reggio Emilia speelt de inrichting van de leeromgeving hierbij een grote rol.

Veertien paar ogen kijken je aan als je de deur sluit die toegang geeft tot peutergroep De Kraal. Vier ochtenden per week komen hier veertien peuters van tweeënhalf tot vier jaar spelen en werken. Als ze 's morgens met hun moeders binnenkomen, pakken ze als eerste hun grote fotoportret en hangen het op voor het glas van de deur. Op de achterkant van de foto's zie je donkere krullen en mooie vlechtjes. Wie is er wel en wie niet? Ook de leidsters en de groepshulp doen mee aan dit ritueel.

Tegenover de deur staat een kast waarin iedere peuter een laatje heeft: een eigen plek in de groep gemarkeerd met een kleine foto en naam. Voor spulletjes van thuis: een paar sloffes of een schone onderbroek. Sommige kinderen beginnen de dag samen met hun moeder aan de lage grote tafel, anderen gaan direct aan de slag. Op de tafel staan koffie en thee voor de ouders. Boven de tafel hangt een groot documentatiepaneel over het 'leven op de groep'. Je leest er alle namen: Soumia, Mohammed, Nils, Nadia, Anne ... en je ziet wat ze allemaal kunnen doen. Grote foto's tonen de verschillende hoeken, plekken en materialen in de groepsruimte: rustig boekjes kijken in de kussens op de entresol, met uitdagende materialen bouwen op de verschillende plateaus in de bouwhoek, terwijl je naar je vriendjes kijkt die aan het werk zijn in het atelier. De lampjes aandoen in het huisje en de tafel dekken voor je vriendin die zo een kopje thee komt drinken. Zij kleedt zich alvast prachtig aan voor het bezoek: een witte jurk tot op de grond en echte hakschoenen en zij bewondert zich in de grote hoekspiegel.

Aan koperen buizen zitten grote kranen, aan de kranen transparante stukken slang. Als je de kraan een stukje opendraait, zie je het water erdoor stromen. In de grote trog eronder is genoeg ruimte om allerlei bakjes te vullen en te legen.

Veertien paar ogen op de grote portretfoto's op de toegangsdeur van peutergroep de Kraal. Wie is er wel en wie niet? Nick vult met een pannetje de emmer in de 'waterplaats'. Zijn vriendje Khalid wast een pop in een emmertje sop.

Boven de 'huishoek' is de entresol waar je via het trapje opklimt. Rond de klok getekende en gestempelde cijfers. Voor de klok een tafeltje met verschillende handpoppen. De deur naar het atelier staat open.

Patricia en Sabine kijken door het raam van de entresol in het atelier. In het atelier is het materiaal overzichtelijk geordend. De peuters weten alles te vinden en gaan zelf aan het werk óf samen met de beeldend kunstenaar/ tweede leidster.

Naast het grote bureau van de groepsleiding is het kantoor van de kinderen met een lampje, typemachine, liniaal en perforator, potloden, stiften en stempels, enveloppen en veel verschillende papiertjes. Je kunt er een brief maken voor een vriendje en gaan posten in het brievenbusje dat ieder kind heeft.

Via een trapje klim je op de brede vensterbank, om er naar buiten te kijken óf via het kleine deurtje naar buiten te gaan. Buiten wordt een huis gebouwd van een oude tafel, in de tuin steken de eerste sneeuwklompjes hun kopjes boven de grond. Tegen de muur is een grote zandbult om in te graven of vanaf te rollen.

zien waar de kinderen mee bezig zijn. Welk onderwerp speelt op dit moment, wie zijn deze kinderen en wat houdt ze bezig?

Uitgeschreven gesprekken, werkstukken en foto's, een lijst met nieuwe woorden. Nu er een groepje buiten het huis aan het bouwen is, zijn dat bijvoorbeeld: dak, muur, deur, bel, raam, groot, klein, in, uit. Maar ook: schroevendraaier, hamer, boormachine, zaag. Woorden die ook met de ouders gedeeld worden. Naast de deur is boven de brievenbusjes een wand speciaal voor de ouders. Iedere dag hangt er in woord en beeld een collage van gebeurtenissen van die ochtend en er wordt een beeld gegeven van de inbreng die ouders hebben. Zo maken de moeders, in het koffiekwartiertje 's morgens, van allerlei kleine lapjes een grote deken voor op de entresol. Het pronkt aan de wand en wordt steeds groter. In het atelier is één hele wand bestemd als werkwand. Werkstukken van de kinderen worden nog dezelfde dag opgehangen, zodat deze wand iedere dag weer laat zien wat er is gemaakt.

Dak, muur, deur

Zo uitnodigend als de ruimte en inrichting in de peutergroep is, zijn ook de wanden. Wanden waarop niet her en der werkstukken ter versiering worden opgehangen, maar met een eigen pedagogische waarde. Wanden met documentatiepanelen die ieder een eigen verhaal vertellen en een eigen functie hebben. Er zijn panelen met verhalen over en van de kinderen en aan de ouders. Er zijn panelen met documentatie die gemaakt wordt door de leerkrachten, waarop processen die zich afspelen in de groep zichtbaar worden gemaakt, en waardoor al kijkend nieuwe plannen en ideeën ontstaan.

Links van de tafel hangt een paneel dat laat

Via een trapje klim je op de brede vensterbank, om er naar buiten te kijken óf via het kleine deurtje naar buiten gáán. Buiten wordt een huis gebouwd van een oude tafel, Soufiane bouwt binnen een huis van karton.

In het atelier bekijken Naïma, Patricia en Floortje een afscheidsboekje voor een kind dat binnenkort overgaat naar een kleuterklas. Op de achtergrond een documentatiepaneel dat zichtbaar maakt waarmee de kinderen bezig zijn.

Flexibel en transparant

De inrichting van de groep is gedeeltelijk flexibel. Grote werkplateaus kunnen worden aaneengeschoven tot een podium of in elkaar geschoven als er ruimte nodig is.

Ook is de ruimte transparant: de hoeken zijn besloten maar staan toch met elkaar in verbinding. Vanuit de centrale ruimte kijk je door grote ruiten in het atelier en vanaf de entresol overzie je de hele groepsruimte. Vanaf het gemakkelijk toegankelijke werkblad voor het raam ontstaat er een visuele verbinding tussen binnen en buiten. Als fysieke verbinding voldoet een tot kinder-deur verbouwd raam.

Er wordt in de ruimte terughoudend met kleur omgegaan. De kinderen en hun werk geven en maken kleur. In de basisinrichting zijn verschillende materialen samengebracht. Niet alleen het in zoveel scholen overheersende berkenmultiplex, maar bijvoorbeeld ook metaal: het staal van de entresol, de zacht zilverkleurige buizen van de stoeltjes, het koper van de opvallende waterleiding en een stalen kast waarop de meest uiteenlopende magneten geliefd materiaal zijn. In contrast met de ijzeren constructie van de entresol is de vloer van eikendelen en zijn er kussentjes die varië-

ren van glad satijn of zacht fluweel tot ruw linnen. Alle kinderen hebben een eigen kussentje dat door hun moeder gemaakt is.

Drie pedagogen

De scholen in het Italiaanse Reggio Emilia vormen een grote inspiratiebron voor ons werk in de peutersgroep. De kindercentra van Reggio Emilia bewijzen dat het mogelijk is op basis van heldere pedagogische principes de educatie en opvoeding van jonge kinderen zo vorm te geven dat de

Het driejarige alternatieve VVE-project van de SPO in de peutersgroepen en de groepen 1 en 2 van basisschool De Kraal, uitgevoerd in samenwerking met de Stichting Welzijn Oost en gefinancierd door het VSB-fonds, krijgt de komende twee jaar een vervolg waarin een erkenning als VVE-pilot aangevraagd zal worden. Deze nieuwe fase wordt gesubsidieerd door het stadsdeel Amsterdam Oost Watergraafsmeer. Meer informatie over dit project en peutersgroep de Kraal via: info@pedagogiekontwikkeling.nl

potenties van kinderen, ouders, leerkrachten of leidsters tot bloei kunnen komen. Een van de Reggioaanse uitgangspunten is het concept de 'drie pedagogen'. Kinderen leren het meest van elkaar, zij zijn elkaars eerste pedagoog. Dan komt de tweede pedagoog: de volwassenen, de ouders, leerkrachten, groepsleiding en anderen. De derde pedagoog wordt gevormd door de ruimte, de inrichting en de materialen. Ruimte moet uitdagen, bijdragen aan de ontwikkeling en educatie van kinderen. Ruimte, de educatieve omgeving, is letterlijk een ruim begrip. Bij de invulling en inrichting hechten wij veel belang aan een aantal basiselementen die in samenhang zorgen voor het goed functioneren. Meestal wordt bij het ontwerp van een ruimte uitgegaan van de 'harde kwaliteiten': wat zijn de afmetingen, hoeveel vierkante meter is beschikbaar, waar zitten de deuren, hoe is de hoogte? Dan volgt de inrichting en als laatste zijn de materialen aan de beurt.

Bij de peutersgroep is er vanaf de start veel aandacht geweest voor de zogenaamde 'zachte kwaliteiten'. Hoe is de lichtinval, wat, waar en hoe moet worden aangelicht? Centrale verlichting door tl-buizen is zoveel

Soufiane, Anis en Tayyip kijken en bespreken samen een boekje. In contrast met de ijzeren constructie van de entresol is de vloer van eikendelen en zijn er kussentjes die variëren van glad satijn of zacht fluweel tot ruw linnen.

Hatice, Tayyip en Naïma spelen en bouwen buiten in het huis. De buitenruimte van de peutergroep functioneert net als het atelier, huishoek, waterplaats als een plek waar kinderen zelfstandig en naar keuze kunnen spelen en werken.

mogelijk vermeden. Om het geluid in de groep prettig te maken en muziek mooi te laten klinken, werden gordijnen opgehangen en is er een groot zacht vloerleed. Ook geur speelt een rol: iedere donderdag bakken de peuters broodjes, de geur van vers brood vult dan de ruimte en is ook in de kleutergang en hal te ruiken. Het ligt voor de hand, maar is niet altijd vanzelfsprekend: de ruimte waarin de kinderen werken, spelen en leren moet prettig en leefbaar zijn. Ze moet hen als het ware verwelkomen en uitnodigen tot het doen van ontdekkingen. Het moet een omgeving zijn waar je als groep kan zijn én waar je je als individu thuis voelt. Er zijn veel mogelijkheden om andere kinderen en andere ideeën te ontmoeten. Maar er zijn ook verbandingen tussen de groep en thuis: een eigen kussentje, een doos met eigen werkstukken en een door moeder gemaakte handpop.

Een omgeving van en voor kinderen mag niet zijn afgesloten van de wereld, een klas is niet een wereld op zichzelf maar zou over haar grenzen, muren heen moeten kijken.

Buiten is de speelplaats, maar buiten is ook de straat en als die opnieuw bestraat wordt en de kinderen met de klinkers in het zand van de opgebroken straat spelen, dan wordt de straat deel van de groep en zijn de stratenmakers de onderwijzers. De groepsruimte van de peuters kan zich voegen naar de groep kinderen die er spe-

len en leren. Wat houdt deze kinderen bezig? Zijn ze aan het werk met licht en donker? Dan moet de ruimte goed verduisterd kunnen worden voor spannende lichtjes en projecties. Is er een groepje kinderen vaak aan het klimmen en klauteren? Dan is veel lege ruimte gewenst voor bijvoorbeeld grote dozen waar doorheen getijgerd kan worden. Zijn er veel 'bouwers' in de groep, dan hebben die behoefte aan rustige plekken waar hun bouwwerken veilig kunnen blijven staan. Zo verandert de ruimte met de kinderen die er gebruik van maken. Dit observeren en adequaat erop reageren, is een dagelijkse taak van de groepsleerkrachten. Ze hebben een grote opdracht en verantwoordelijkheid om te zorgen dat de ruimte echt functioneert als derde pedagoog. Kinderen hebben er recht op dat de ruimte waar zij een groot deel van hun tijd doorbrengen, rijk is. Rijk in de zin van een grote rijkdom aan mogelijkheden. Mogelijkheden geïnspireerd te raken, contact te maken, kennis op te bouwen. Rijk aan welafgewogen prikkels: licht, kleur, reuk, geur, en geluid. Een verzorgde en voorbereide omgeving die ervoor zorgt dat de ruimte echt een eigen pedagogische waarde heeft.

Margot Meeuwig en Tienke van der Werf zijn als pedagoog en kunstenaar verbonden aan de Stichting Pedagogiek-ontwikkeling van het jonge kind (SPO) te Amsterdam.

Informatie

Children, spaces and relations is een prachtig vormgegeven boek, uitgegeven door Reggio Children, over het ontwerpen van een omgeving voor jonge kinderen. Het is het resultaat van een onderzoek dat is uitgevoerd door Reggio Children in samenwerking met architecten van de Domus Academie te Milaan. Het boek bestaat uit drie delen:

- Een kritische analyse van de schat aan ervaringen van de gemeentelijke kindercentra in Reggio Emilia, met als doel het formuleren van algemene criteria over kwaliteit, en wenselijke karakteristieken van de educatieve omgeving voor jonge kinderen.
- Reflecties op de 'ontwerpgereedschappen'. Niet uitgaan van de harde architectencriteria maar van de 'zachte kwaliteiten': licht, kleur, materialen, geur, geluid en microklimaat.
- Discussie over de pedagogische én architecturale uitgangspunten aan de hand van een aantal essays door pedagogen, kunstenaars en architecten.

Het boek is te bestellen bij de SPO (info@pedagogiekontwikkeling.nl), prijs: € 38,60.

De SPO is door Reggio Children benoemd tot official point of reference van Reggio Emilia in Nederland.